

אנשי כנסת הגדולה ושיירי כנסת הגדולה

ידוע כי אנשי כנסת הגדולה היו מאה ועשרים זקנים, כאמרם בברכות ל"ג א אנשי כנסת הגדולה תקנו להם לישראל ברכות ותפלות קדושות והבדלות, ובמגילה י"ז ב מאה ועשרים זקנים ובהם כמה נביאים תקנו שמונה עשרה ברכות על הסדר, והנה אדון הנביאים משה איש האלהים באמרו לא אוכל אנכי לבדי לשאת את כל העם הזה כי כבד ממני, נצטוה מאת ה' אספה לי שבעים איש מזקני ישראל גו' ואצלתי מן הרוח אשר עליך ושמתי עליהם, ומנין זה התמיד בימות דור דור מספר חברי הבית דין העליון לכל ישראל. למה איפוא הרחיבו בתקופת עליית עזרא את המספר?

הסיבה היא – כפי שכתבתי בפנים בקצרה – יען שאז אחרי שנות הגלות הוצרכו לכוון מחדש הכרת המוסד הזה בתור מרכז כל חכמי ישראל לבלי תת מקום לערער על התמחותם לכן הוכרחו אז לקבל כחברי הב"ד הגדול כל ראשי גדולי הדור ההוא.

לפנים, אחרי אשר סמך מרע"ה את השבעים זקנים אי אפשר היה לערער על התמחותם, וכאשר עלה משה למרום ונסתלק אחד הזקנים מינו ס"ט הזקנים אחד מחכמי הדור במקומו והיה מינוי זה בכח סמיכת משה, וכאשר נסתלק שוב אחד ושוב אחד עד כי ברבות הימים לא נשאר עלי אדמות גם אחד מאלו אשר סמך משה ידו עליו עכ"ז לא נתערערה התמחות השבעים זקנים ונחשבו גם הלאה כבית דינו של משה, כח כחו, אולם כאשר בשנות גלות בבל נסתלקו הרבה מחברי הב"ד האחרון הנה בעלותם אחרי כן ארצה הוצרכו לכוון מחדש המרכז לתורת ישראל, אם היו ממנים אז רק עד מנין מצומצם, ובאחד הימים היו עומדים למנין בהכרעה שנחלקו בדעותיהם גם אם היו ארבעים בעד נגד שלשים, עדיין יכלו השלשים לערער על ההכרעה באמרם הרי עוד תורה מבחוץ עשיריות מגדולי ישראל שלא נכנסו ואולי הם כמונו סוברים ואנחנו הרוב. לכן הוכרחו למנות כל אשר היה ראוי לכך ובזה הוחזר לאותו המוסד התמחות הב"ד הגדול לכל ישראל.

אבל כאשר נפטרו אחרי כן לחיי עד אחדים מחברי הכנסת הגדולה לא הוסיפו למנות במקומם, היו ימים שמספר חבריה היו מאה ואחרי כן שמונים ושמנה, הם שהכריעו לכלול מגילת אסתר בכתבי הקודש ראה ירושלמי מגילה פ"א ה"ה, כן פחתו במנין עד שחזרו למנין שבעים שאז במות אחד מהם מינו חבריו במקומו אחד מחכמי הדור והיתה מנויית אותו חכם שוב ביפוי כח כלל ישראלי שבידיהם ולא יכלו אחרים מחכמי הדור לומר אנחנו למודי ה' אנו הזקנים כי מנויית חברי הב"ד הגדול היתה בכח סמיכת אנשי כנסת הגדולה, ואחריהם שיירי כנה"ג – שנקרא כן מני שהתחילו פוחתין ממנין מאה ועשרים – חברי הב"ד אשר בדור השני נתמנו בהחלטת אנשי כנה"ג וכן נתמנה כל אחד מחכמי הדור השלישי ע"פ הוראת זקני הדור השני וזו התייחדותם של הנמנים מחדש לראשי כל חכמי הדור ואין אפשרות לערער על התמחותם, ונתכנה המוסד העליון הזה בשם "שיירי כנסת הגדולה" מאות בשנים אחרי תקופת עולי בבל לאשר זו היתה יפוי כחם להכריע בכל דבר דת ודין.

[הרב ראובן מרגליות, יסוד המשנה ועריכתה, עמ' לח-לט]

תקנו י"ח ברכות על הסדר. הנה הכא נקטו סדר של הברכות האמצעיות אבל בשלוש הראשונות ילפו אך מנין שאומרים אבל לא נחתו לברר טעם סידורם, ובס' נפש חיה ס"י קי"ב כתבתי שיתכן כי המה מקבילות לסדר אבות העולם מיסדי התפלה, הראשונה מגן אברהם עי' פדר"א ס"פ כ"ז עמד אברהם והיה מתפלל לפני הקב"ה אמר רבון העולמים לא בכח ידי עשיתי כל אלה אלא בכח ימינך שאתה מגן לי בעוה"ז ובעוה"ב כו' וענו העליונים ואמרו בא"י מגן אברהם עכ"ל, השניה מחיה המתים רומז על יצחק שהיה בו תחיית המתים כמבואר בפדר"א פל"א כיון שהגיע החרב על צוארו פרחו ויצאה נשמתו של יצחק כו' וראה יצחק תחיית המתים... באותה שעה פתח ואמר בא"י מחיה המתים, ואחרי כן נסדרה ברכת האל הקדוש מרומז על יעקב כמבואר בפדר"א ס"פ ל"ה נפל יעקב על פניו ארצה לפני אבן השתיה והיה מתפלל לפני הקב"ה ואומר רבון העולמים וכו' וענו העליונים ואמרו בא"י האל הקדוש, וכמרומו בגמ' והקדישו את קדוש יעקב ואת אלהי ישראל יעריצו.

[הרב ראובן מרגליות, ניצוצי אור, מגילה יז ע"ב]